

IA întâlnește PI - creativitatea generativă și licențierea în UE

schonherr

Uniunea Europeană se afla într-un moment crucial în adaptarea legislației privind drepturile de autor la creșterea utilizării inteligenței artificiale generative (GenAI) în muzica și arta, aducând proprietatea intelectuală (PI) într-un teritoriu nou și necunoscut.

Este nevoie de claritate juridică în ceea ce privește utilizarea operelor protejate prin drepturi de autor ca date de antrenament (en. *training data*) și întrebările privind proprietatea asupra conținutului generat de mașini (en. *machines*).

Astfel, apare o nouă piață pentru datele de antrenament și licențierea directă, oferind noi oportunități atât pentru titularii drepturilor de proprietate intelectuală, cât și pentru dezvoltatori și investitori. Toate acestea subliniază necesitatea unui nou tip de contract pentru licențiere directă.

Problema drepturilor de autor

În centrul problemei se afla o întrebare fundamentală: cine este proprietarul rezultatului (en. *output*) dat de IA? Potrivit legislației europene actuale privind drepturile de autor, protecția le este acordată numai operelor create de oameni. Astfel, textele, muzica, picturile și alte creații generate de inteligența artificială rămân într-o zonă gri din punct de vedere juridic. În acest sens, dacă nu este implicat niciun autor uman, aceste opere pot fi protejate prin drepturi de autor? Iar dacă un om introduce date de intrare în IA, acesta devine autor asupra rezultatului?

Aceste întrebări nu sunt doar teoretice – ele au implicații reale pentru titularii drepturilor PI, dezvoltatori și utilizatori.

Premisa că drepturile de autor trebuie să le aparțină exclusiv persoanelor fizice a fost reiterată în „Strategia în domeniul inteligenței artificiale” din 2023 emisă de Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), care exclude conținutul generat exclusiv de mașini de la protecția drepturilor de autor.

Lacunele juridice privind operelor generate de IA a dus la nevoia unei reforme legislative în acest domeniu. Unele părți pledează pentru necesitatea unui drept *sui generis* sau pentru o nouă categorie de protecție a conținutului generat de inteligența artificială, în timp ce altele avertizează împotriva diluării fundamentului centrat pe om privind drepturile de autor. Pentru moment, UE își menține poziția conform căreia drepturile de autor trebuie să rămână legate de creativitatea umană, deși dezbateră este departe de a fi încheiată.

Deși poate părea facil să ne concentrăm asupra rezultatului datelor de intrare dat de IA, deoarece este „tangibil”

din perspectiva utilizatorului, se pune întrebarea fundamentală: cum știe IA ce răspuns să dea?

În acest sens, răspunsul este unul complex și necesită o analiză detaliată separată. Cu toate acestea, de dragul conciziei, acesta poate fi simplificat în linii mari ca referindu-se la seturile de date utilizate de către dezvoltatori pentru a antrena modelul AI.

Datele de antrenament: un câmp minat

Sistemele GenAI sunt antrenate pe seturi masive de date, unde fiecare informație este mai întâi colectată, curățată, adnotată și prelucrată. Numai după ce această etapă a fost finalizată, dezvoltatorii pot trece la calibrarea (en. *fine tuning*) modelului IA. Etapa finală a procesului de antrenare implică date de intrare suplimentare, care vin sub forma învățării prin reîntărire (en. *reinforcement training*).

O prezentare simplificată a procesului complex descris mai sus poate fi împărțită în: colectarea datelor, pre-procesarea datelor, pre-antrenarea modelului, calibrarea modelului și învățarea prin reîntărire.

Având în vedere că întrebările și răspunsurile acestora pot acoperi o gamă largă de subiecte, seturile de date inițiale trebuie să corespundă acestei cerințe ample. Astfel, apare riscul ca datele colectate să includă opere protejate prin drepturi de autor, inclusiv opere literare, muzică și picturi, ceea ce ridică probleme privind utilizarea unor astfel de date fără acord prealabil, ceea ce ar putea constitui o potențială încălcare.

Directiva UE 2019/790 privind dreptul de autor și drepturile conexe pe piața unică digitală (CDSM) oferă o linie directoare prin excepțiile sale privind Extragerea Textului și a Datelor (en. *Text and Data Mining*) (TDM), însa prevederile sunt complexe și adesea neînțelese. Fiind o directivă, dispozițiile sale nu sunt direct aplicabile, ci fiecare stat membru trebuie să le transpună în legislația națională.

Una dintre prioritățile UE este creșterea transparenței aferente sistemelor GenAI. În acest sens, în august 2024 a intrat în vigoare Regulamentul (UE) 2024/1689, de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială, supranumit „AI Act”. Acesta include prevederi care le impun dezvoltatorilor obligația să dezvăluie în ce măsură conținutul a fost generat de IA și să furnizeze informații despre datele utilizate pentru antrenarea modelelor. Acest lucru este esențial pentru clădirea încrederii și pentru a se asigura că atât utilizatorii, cât și creatorii pot face distincția între operele create de oameni și cele create de mașini.

Pentru a reduce costurile generale, a crește eficiența timpului de răspuns și a oferi răspunsuri actualizate, unele platforme GenAI s-au reconfigurat și au implementat tehnologia *Real-time Augmented Generation* (RAG). O astfel de tehnologie constă în combinarea GenAI cu preluarea informațiilor actuale. Pentru claritate, aceasta presupune ca motoarele generează răspunsuri prin căutarea, identificarea și sintetizarea informațiilor actualizate disponibile online în timp real.

Prin implementarea sistemelor RAG, conținutul protejat prin drepturi de autor este utilizat nu numai pentru antrenare, ci și pentru generarea de conținut în timp real, ceea ce ar putea duce la cazuri de încălcare a drepturilor PI – chiar dacă dezvoltatorii nu au avut în vedere inițial o asemenea încălcare. Acest risc provine din necesitatea de a le oferi utilizatorilor finali răspunsuri rapide și relativ complete în urma datelor de intrare.

Or, dacă titularii drepturilor PI pot urmări modul în care operele lor au fost utilizate în cadrul antrenării, aceștia sunt mai bine poziționați pentru a-și proteja cu adevărat drepturile. Astfel, transparența întregului proces poate sprijini protejarea drepturilor PI.

În paralel, un pas nou și interesant în această direcție a fost făcut de către Danemarca, unde guvernul danez analizează posibilitatea de a le permite cetățenilor săi să își protejeze înfațișarea și imaginea prin drepturi de autor.

Aceasta inițiativă vine ca un răspuns la utilizarea neautorizată a IA pentru crearea de *deepfakes*.

Transparența, un simplu cuvânt

Din păcate, nu este deloc neobișnuit ca platformele online să afirme că susțin transparența dar, în același timp, să se bazeze pe seturi de date colectate prin extragerea web (en. *web scraping*) pentru a-și antrena modelele AI. Deși acest aspect rămâne controversat, el ridică o întrebare importantă: ce urmează?

După cum am menționat anterior, singura modalitate de a asigura mai multă transparență pe viitor este ca părțile interesate să încheie un contract, prin care să fie reglementate clar drepturile și obligațiile acestora.

Contracte de licențiere directă

Protejarea drepturilor de proprietate intelectuală în contextul GenAI prezintă provocări unice. Identificarea conținutului neautorizat, determinarea originii acestuia și răspunderea aferentă pot fi dificil de pus în practică, mai ales atunci când sistemele IA funcționează ca niște „cutii negre”. Mai mult, din faptul că dezvoltarea IA este eminamente descentralizată, implicând adesea mai multe părți din teritorii variate, rezultă probleme privind protejarea efectivă a drepturilor PI.

Abordarea UE privind GenAI și drepturile de autor este în continuă schimbare, însă un lucru este clar: viitorul creativității va fi unul al colaborării. Titularii drepturilor PI și dezvoltatorii vor lucra din ce în ce mai mult împreună, iar legislația trebuie să se adapteze pentru a reda această nouă realitate.

Până în acest moment, mulți titulari de drepturi PI erau îngrijorați de faptul că operele lor erau utilizate fără autorizare prealabilă sau compensare, ceea ce ducea la un dezechilibru evident.

Articolul 3 din CDSM permite TDM în scopuri de cercetare de către organizațiile de cercetare și instituțiile de conservare a patrimoniului cultural. Cu toate acestea, articolul 4 din CDSM permite TDM în orice scop, cu condiția ca titularul drepturilor PI să nu își fi rezervat în mod expres drepturile în această privință. Acest mecanism de excludere voluntară a devenit un instrument esențial pentru titulari și creatori pentru a controla utilizarea operelor lor în antrenarea modelelor AI.

Prin urmare, excluderea voluntară în sine nu facilitează accesul. Pentru dezvoltatorii de IA care caută seturi de date de înaltă calitate și conforme din punct de vedere juridic, contractele de licențiere directă cu titularii drepturilor PI apar ca singura soluție viabilă. Aceste contracte oferă certitudine juridică, permit compensarea titularilor de drepturi PI și sprijină dezvoltarea de platforme GenAI în conformitate cu legislația în vigoare.

În loc să privească inteligența artificială ca pe o amenințare, Oficiul Uniunii Europene pentru Proprietate Intelectuală a publicat, în anul 2025, planul strategic „Dezvoltarea inteligenței artificiale generative din perspectiva drepturilor de autor” (en. *The Development of Generative Artificial Intelligence from a Copyright Perspective*), care încurajează titularii drepturilor PI să o privească ca pe o oportunitate.

Acest nou tip de contract de licență directă le-ar putea permite titularilor de drepturi PI să își monetizeze operele, punându-le la dispoziția antrenării IA în condiții clare și echitabile, permițându-le dezvoltatorilor să le utilizeze direct ca seturi de date. Aceasta ar putea rezulta în apariția unor noi piețe pentru datele de antrenament și utilizarea aferentă a conținutului creativ.

Prin implementarea contractelor de licențiere directă, titularii drepturilor PI ar putea controla modul în care sunt utilizate operele lor, ar putea primi compensații echitabile și ar beneficia de transparență asupra întregului proces.

În același timp, dezvoltatorii se vor putea bucura de un cadru juridic clar, un risc redus de litigii, calitate îmbunătățită a datelor și potențial sporit de scalare.

Astfel, cadrul contractual va reglementa fara echivoc drepturile PI, eventualele limitari, utilizarea datelor, precum și îmbunătățirea colectării și compilării datelor, alături de politicile, practicile și protocoalele de securitate a datelor respective.

Având în vedere ca este o piața nouă, mulți participanți-cheie încearcă încă să stabilească ritmul și să pună în practică un cadru contractual standardizat care să fie reciproc avantajos atât pentru dezvoltatori, cât și pentru titularii drepturilor PI.

Pe măsura ce GenAI continuă să remodeleze industriile creative, UE pune bazele unui ecosistem de acordare a licențelor care respectă drepturile PI și, în același timp, permite inovarea. Contractele de licență directă între dezvoltatorii de IA și titularii de drepturi nu sunt doar o necesitate juridică, ci și o oportunitate strategică de a construi o economie digitală echitabilă și durabilă.

Prin sprijinirea modelelor inovatoare de acordare directă a licențelor, aplicarea unor norme legislative clare și promovarea transparenței, statele membre ale UE par să contureze un peisaj care aduce un echilibru în relația dintre om și mașină – toate, cu scopul de a promova creativitatea și de a crea noi oportunități, împingând proprietatea intelectuală spre noi frontiere.

Articolul a fost scris de Tiberiu Protopopescu, senior attorney at law în cadrul Schoenherr și Asociații SCA, avocat cu experiență în domeniul proprietății intelectuale